

TRANSITION

Transition Promotion Program

Моніторинговий звіт

"УНІВЕРСАЛЬНИЙ СОЛДАТ"

Київ, серпень 2022

Автори: Валентина Потапова, Марія Суляліна, Олег Охредько,
Сергій Мовчан

Літературна редакція: Марина Будзар

Верстка та дизайн: Макс Афанасьєв

**Моніторинговий звіт “Універсальний солдат”/ В. Потапова,
М. Суляліна, О. Охредько, С. Мовчан – Київ: ЦГП “Альменда” 2022. – 22 с.**

Моніторинг підготовлено Центром громадянської просвіти “Альменда” в рамках проєкту «Хроніки зруйнованого дитинства». Проєкт реалізується за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ Чеської Республіки в рамках Transition Promotion Program.

Погляди, репрезентовані у цьому матеріалі, належать авторам і не відображають офіційну позицію МЗС Чеської Республіки.

Центр громадянської просвіти «Альменда» (ЦГП «Альменда») – громадська організація, зареєстрована в Ялті 2011 року. До 2014 року пріоритетним напрямком діяльності організації була просвіта в сфері прав людини. В 2014 році через окупацію Криму організація змушена була переїхати до Києва. На сьогодні пріоритетними напрямками діяльності організації є забезпечення систематичного збору точної, своєчасної, перевіреної інформації про brutальні порушення, вчинених щодо дітей в ситуаціях збройного конфлікту.

Для підготовки моніторингових звітів ЦГП «Альменда» керується принципами об’єктивності, достовірності та своєчасності.

Детальніше про Центр громадянської просвіти «Альменда»:
<http://almenda.org>

Контакти для зауважень і пропозицій
Електронна пошта: almenda.ngo@gmail.com

РЕЗЮМЕ

В серпні окупаційна адміністрація основну увагу приділяла підготовці освітніх закладів до нового навчального року.

Спільною тенденцією для окупованих територій Запорізької, Херсонської, АР Крим і міста Севастополь стала відсутність достатньої кількості вчителів. На окупованих територіях Запорізької та Херсонської областей для вирішення проблеми з кадровим забезпеченням освітніх закладів окупаційна влада продовжувала вдаватися до погроз, залякувань і навіть викрадень освітян, котрі відмовляються викладати за російськими стандартами, а також залучати до викладання вчителів з території РФ.

Тривало знищення української ідентичності через табори та інші заходи, приміром, екскурсії для дітей з Енергодару до Великого Новгороду й запис 12 серпня в Севастополі відеоролика «Ми разом, ми росіяни».

До шкільної програми на окупованих територіях увійшли щотижневі заняття «Розмови про важливе», що мають відбуватись щопонеділка у всіх школах. Заняття покликані сприяти патріотичному вихованню дітей і де-факто формуванню російської ідентичності в українських дітей та поширенню російських пропагандистських наративів.

Так само не припиняється мілітаризація дітей на території окупованого Криму й залучення дітей до заходів з підтримки війни Росії в Україні. Зокрема, протягом серпня в Криму відбулася низка військово-патріотичних вишколів, на яких дітей навчали основам військової справи й поводження зі зброєю.

У сукупності всі ці дії окупаційної влади спрямовані на знищення української нації на окупованих територіях як такої та створення мотивації у дітей з окупованих територій добровільно йти на службу до збройних сил РФ.

Такі дії Росії є порушеннями:

- статті 26 Загальної декларації прав людини, яка встановлює, що освіта має спрямовуватися на повний розвиток людської особи і збільшення поваги до прав людини і основних свобод. Освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма народами, расовими або релігійними групами;
- статті 13 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, яка також піднімає питання освіти
- статті 20 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, де закріплено, що будь-яка пропаганда війни має бути заборонена законом;
- статті 29 Конвенції про права дитини, яка вказує на те, що освіта дитини має спрямовуватися на підготовку її до свідомого життя у вільному суспільстві в дусі розуміння, миру, терпимості, рівноправності чоловіків і жінок та дружби між усіма народами, етнічними, національними і релігійними групами, а також особами з корінного населення;
- статті 38, 39 Конвенції про права дитини, які унормовують захист дітей в умовах війни;
- статті 50 Конвенції про захист цивільного населення під час війни (Четверта Женевська Конвенція), що забороняє державі-окупанту, зокрема, заносити дітей до списків підконтрольних їй формувань або організацій, а також статті 51, що забороняє пропаганду служби в армії країни, яка окупувала територію.

МЕТОДОЛОГІЯ

Цей моніторинговий звіт охоплює період 1 – 31 серпня 2022 року.

Сфери дослідження: мілітаризація дітей на окупованих територіях, залучення дітей до дій, спрямованих на підтримку так званої «спецоперації» в Україні, знищення української ідентичності, асиміляція населення окупованих територій, руйнації української системи освіти.

Географія: тимчасово окуповані території Запорізької, Херсонської областей, Автономної Республіки Крим та міста Севастополь.

Моніторинг базується на відомостях:

- органів державної влади України;
- звітів громадських організацій;
- відкритих джерел тимчасово окупованих територій, а саме:
 - інформації, розміщеній на офіційних сайтах та на офіційних сторінках в соціальних мережах (включно з мережею ВКонтакте) так званого «міністерства освіти тимчасово окупованої території»;
 - офіційних статистичних даних Російської Федерації;
 - інформації, розміщеній на сайтах загальноосвітніх шкіл тимчасово окупованих територій;
 - публікаціях місцевих ЗМІ тимчасово окупованих частин Херсонської, Запорізької областей, Автономної Республіки Крим та м. Севастополь;
 - інформації, оприлюдненій у соціальних мережах.

ОБМЕЖЕННЯ МЕТОДОЛОГІЇ:

Під час цього дослідження автори використовували лише доступні для них джерела. Робота з джерелами й аналізом інформації тривала до 15 вересня 2022 року.

Інформація та повідомлення, які не вдалось верифікувати станом на дату публікації звіту, не увійшли до цього моніторингового огляду.

Для написання звіту авторами були використані дані, знайдені в соціальній мережі «Вконтакте». Це зумовлено тим, що після повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України більшість інформації представників окупаційної влади опубліковано саме в цій соціальній мережі, тому вона зараз є фактично єдиним можливим джерелом доступу для отримання необхідних відомостей.

Інформація, репрезентована у цьому звіті, має за мету фіксацію злочинів Російської Федерації та боротьбу з поширюваною нею дезінформацією.

ОКУПОВАНА ТЕРИТОРІЯ АР КРИМ ТА МІСТА СЕВАСТОПОЛЬ

ПІДГОТОВКА ДО НАВЧАЛЬНОГО РОКУ 2022–2023

В серпні окупаційна влада Криму активно здійснювала підготовку закладів освіти до нового навчального року. Особлива увага надавалася «антитерористичній захищеності об'єктів». За словами окупаційного «заступника міністра освіти, науки та молоді РК» Тимура Асанова, 100% державних загальноосвітніх установ Криму оснащені системою тривожних кнопок, понад 50% охороняються співробітниками охоронних організацій.¹

1 [джерело](#)

Наприкінці серпня окупаційний «голова Республіки Крим» Сергій Аксьонов заявив про присвоєння школам республіки імен учасників так званої «спецоперації».

«Підтримую ініціативи колективів щодо присвоєння школам імен учасників спеціальної воєнної операції, відкриття меморіальних дошок. Діти мають знати імена тих, хто у скрутну хвилину, не вагаючись, виконав свій військовий обов'язок», – заявив Аксьонов.

Стаття 436-2 Кримінального кодексу України передбачає відповідальність за такі дії, що позиціоновані як «глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію Російської Федерації проти України, розпочату у 2014 році, представників збройних формувань Російської Федерації, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих Російською Федерацією, а також представників окупаційної адміністрації Російської Федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних Російській Федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України...».

Напередодні навчального року з'явилась інформація про неукомплектованість шкіл вчителями. Приміром, 3 серпня заступник керівника

«окупаційного управління освіти м. Сімферополь» Тетяна Сухіна в ефірі радіо «Спутник Криму» заявила, що в школах міста бракує вчителів початкових класів, російської мови й математики.² За відомостями наших моніторів, вчителі, котрі відмовились підтримувати воєнні дії РФ і розповідати на уроках дітям про *«миротворчу роль російської армії в звільненні території України від нацистів»*, змушені були звільнитися. Брак вчителів планувалося закрити за рахунок випускників кримських і російських університетів, а також вчителів з окупованої материкової території України.

2 [джерело](#)

Водночас в 2022 році зросла кількість школярів, які почали навчатися в школах. Якщо в 2021-2022 навчальному році кількість учнів становила 222 000³, то на початок 2022-2023 року їх є більше 230 000⁴. Окрім того, за інформацією, наданою так званим «міністром освіти, науки та молоді Республіки Крим» Валентиною Лаврик, освітні заклади в Криму в 2022 році прийняли на навчання дітей з окупованих територій Луганської, Донецької, Запорізької та Херсонської областей.

3 [джерело](#)

4 [джерело](#)

ЗАХОДИ ПРОПАГАНДИСТСЬКОГО ХАРАКТЕРУ В ШКІЛЬНІЙ ОСВІТИ

Першочергову увагу окупаційна влада продовжує приділяти змістовому наповненню шкільної освіти.

Перед 1 вересня вийшов наказ для шкіл Криму обов'язково провести класні години за темами: для учнів 1-4 класу – «Герої спецоперації»; для учнів 5-7 класу – «Друзі та вороги Російської Федерації», для учнів 8-9 класу – «ЛНР, ДНР, Крим, Херсон – це Росія», для учнів 10-11 класу – «Є така професія – Батьківщину захищати! Переваги контрактної служби в ЗС РФ».

Тематика таких класних годин є не лише елементом пропагандистської підтримки воєнних дій РФ на території України й налаштування українських дітей проти України, а й вміщує ознаки вербування до збройних сил держави-окупанта. Якщо в майбутньому це переросте в подальше вербування, то Римський статут Міжнародного кримінального суду визнає воєнним злочином набір або вербування дітей віком до 15 років до складу національних збройних сил або їхнє використання для активної участі у бойових діях.

**РЕСПУБЛИКА КРЫМ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ, НАУКИ И МОЛОДЕЖИ
(МИНОБРАЗОВАНИЯ КРЫМА)**

П Р И К А З

«15» 08 2022 г.

№ 1252

г.Симферополь

**Об организации патриотического
воспитания в учреждениях общего
среднего образования**

В соответствии с распоряжением Правительства РФ от 29.05.2015г. N 996-р «Об утверждении Стратегии развития воспитания в Российской Федерации на период до 2025 года», а также в связи с принятым решением Президента РФ о проведении специальной военной операции на территории ДНР и ЛНР

ПРИКАЗЫВАЮ:

1. В обязательном порядке провести классные часы по следующим темам:

- С учениками начальной школы (1-4 классов) – «Герои спецоперации»;
- С учениками 5-7 классов – «Друзья и враги Российской Федерации»;
- С учениками 8-9 классов – «ЛНР, ДНР, Крым, Херсон – это Россия»
- С учениками 10-11 классов - «Есть такая профессия - Родину защищать! Достоинства контрактной службы в ВС РФ».

2. Для более качественного усвоения информации, пригласить на классные часы ветеранов спецоперации на Украине, военнослужащих местных воинских частей и представителей военкоматов.

3. К 02.09.2022 года отправить видеоотчет проведенной работы (формат MP4; продолжительностью до 3 минут) на электронный адрес: kense2020@edu.gov.

5 [джерело](#)

17 серпня вийшли рекомендації КРИППО з викладання історії в загальноосвітніх закладах Криму в 2022-2023 роках. За рекомендаціями для 6 класу необхідно скоротити кількість годин (4 години) на вивчення курсу «Всесвітня історія» та додати ці години до курсу «Історія Росії».⁵

За оновленими федеральними державними стандартами загальної середньої освіти освітня організація має забезпечити до 10 щотижневих занять позакласної діяльності. У межах цих 10 годин **рекомендована частина** має містити:

- 1 година: «**Розмови про важливе**» (понеділок, перший урок).
- 1 година: «Заняття з функційної (зокрема фінансової) грамотності».
- 1 година: «Профорієнтаційна робота».

Варіативна частина має містити:

- 3 години: «Додаткове вивчення навчальних предметів» (для супроводу вивчення окремих навчальних предметів на поглибленому рівні, проектно-дослідницької діяльності, історичної освіти).
- 2 години: «Розвиток особистості та самореалізації учнів» (заняття у шкільних театрах і музеях, участь у спортивних заходах).
- 2 години: «Комплекс заходів на задоволення соціальних інтересів та потреб» (**у межах Російського руху школярів, Юнармії, реалізації проекту «Росія – країна можливостей»**)⁶.

6 джерело

Щотижневі уроки «Розмови про важливе» є, власне, поверненням до радянських традицій проведення політінформації і так само мають суто пропагандистський сенс. Методичні матеріали для організації циклу щотижневих занять, що містять сценарій заняття, методичні рекомендації щодо його проведення, інтерактивний візуальний контент, розробляються на федеральному рівні. Створено спеціальну сторінку для викладачів з метою підготовки до цих уроків.⁷

7 джерело

У межах цих уроків, за заявою Сергія Аксьонова, заплановано зустрічі дітей з російськими військовиками, учасниками війни в Україні. *«На уроках у рамках програми “Розмова про важливе” також торкатимуться теми патріотизму, розвитку держави й нашої республіки, виховання громадянина»*⁸.

8 джерело

А вже 28 серпня з’явилась новина, що 12 вересня у всіх школах РФ для учнів середніх і старших класів відбудуться уроки, присвячені так званій «спецоперації РФ» на території України. Уроки входять до циклу «Розмови про важливе».⁹

9 джерело

Також Сергій Аксьонов заявив, що в школах посилять роботу з «патріотичного виховання дітей» – навчальний тиждень починатиметься з підняття російського прапора й виконання гімна Росії.¹⁰ У такий спосіб окупаційна влада продовжує знищувати українську ідентичність дітей в окупованому Криму й нав’язувати українським дітям російську ідентичність.

10 джерело

ЗАХОДИ, СПРЯМОВАНІ НА ЗНИЩЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Знищення української ідентичності є наскрізною метою всієї діяльності РФ на окупованих територіях. Окрім формальної освіти, окупаційна влада продовжує активно використовувати позашкільні заходи й табори. Як-от, 12 серпня в Севастополі в день корінних народів відбувся флешмоб і запис відеоролика «Ми разом, ми росіяни».¹¹

11 джерело

Важливою тенденцією цього літа в Криму стало використання літніх таборів для знищення української ідентичності у дітей з окупованих в 2022 році територій Херсонської та Запорізької областей, а також з окупованих територій Донецької та Луганської областей.

Серед таборів, які відбулися в серпні, можна згадати зміну в таборі «Горизонт» у межах проекту «Університетські зміни». Її учасниками стали діти 14-17 років з окупованих територій Донецької та Луганської областей, Мелітополя та Херсону. Для учасників зміни Севастопольський державний університет проводив загальноосвітню програму «Історична спадщина РФ: місто-герой Севастополь».¹² Також в серпні відбулася зміна «Ми – діти твої, Росія» в таборі «Смарагд». У зміні взяли участь 122 дитини з Мелітополя та Енергодара.¹³

12 джерело

13 джерело

Окрім цих двох, в серпні відбувалася ще низка змін літніх таборів, програма яких спрямовувалася на знищення української ідентичності у дітей. Детальніше типова програма таборів описувалася в попередньому випуску *моніторингового звіту «Універсальний солдат»*.

ЗАЛУЧЕННЯ ДІТЕЙ ДО ЗАХОДІВ З ПІДТРИМКИ ВІЙНИ РОСІЇ В УКРАЇНІ

У серпні тривали акції на підтримку воєнних дій РФ в Україні. Окупаційне Міністерство освіти, науки та молоді Криму опублікувало інформацію про запуск проєкту «Все для перемоги!». Мета проєкту: **«Підтримка солдат і мешканців Донецької та Луганської народних республік»**. У рамках проєкту збирають необхідні для військових підрозділів речі¹⁴.

14 [джерело](#)

12 серпня в Євпаторії на території меморіалу «Червона гірка» вихованці Кримпатріотцентр провели акцію на підтримку воєнних дій РФ на території України. **В акції взяли участь учасники бойових дій на території Донецької області** та інших війн з 10 регіонів України, а також юнарії ВПК Євпаторії, представники Кримпатріотцентр та «козаки» Євпаторії.¹⁵

15 [джерело](#)

У серпні тривала акція «Діти – дітям», у рамках якої діти Криму збирали «правильні книги» для дітей з окупованих Донецької та Луганської областей.¹⁶

16 [джерело](#)

Окрім того, в окупованому Криму зростає тиск на тих, хто висловлює незгоду з війною, яку веде РФ в Україні. Як-от, учнів МБОУ «ЧСШ 1 ім. Н. Кудри», котрі 24 серпня виклали в соціальних мережах ролик з привітанням з Днем Незалежності України й засудженням так званої «воєнної спецоперації» РФ на території України, змусили вибачитись за відео. Директорку школи, де навчалися учні, спочатку звільнили¹⁷, але пізніше відновили на посаді¹⁸.

17 [джерело](#)

18 [джерело](#)

МІЛІТАРИЗАЦІЯ ДІТЕЙ

У серпні тривали тематичні військові зміни в таборах, військово-польові збори та інші заходи з мілітаризації та підготовки з дітей солдат.

На початку серпня у межах «козацької» оздоровчої зміни в ОСК «Дельфін» у селищі Піщане Бахчисарайського району відбувся Регіональний етап Всеросійської військово-спортивної гри. Упродовж кількох днів

учасники «козацьких ігор» змагалися у конкурсах «Козача смуга перешкод», кульовій стрільбі, кросі, спортивному орієнтуванні, легкій атлетиці, стройовому й вогневому вишкілах, перетягуванні канату, діях в екстремальних умовах. Організаторами гри стали «Міністерство освіти, науки та молоді Республіки Крим», ДБОУ ДО Криму «Кримпатріотцентр», «Кримське окружне козацьке товариство».¹⁹

19 джерело

2 серпня в Дитячому центрі «Орлятко» відбулося святкування дня повітряно-десантних військ РФ. Діти з тематичного загону «Десантний гарнізон», котрих всю зміну навчали десантники, підготували станції для інших дітей табору.²⁰

20 джерело

8-14 серпня відбулися військово-патріотичні збори «Юнармійський прорив».²¹ На зборах юнармійці та кадети тренувалися за курсами дисциплін із практичної стрільби, основ тактики та маскування, основ мінно-інженерної справи, психологічних аспектів сумісності та злагодження, орієнтування на місцевості. На завершення зборів навчальні відділення мали пройти «Смугу розвідника», їм довелося переходити гірську річку в брід, долати заміновану ділянку гірничо-лісної місцевості, відпрацьовувати навички практичної стрільби, захоплювати об'єкти інфраструктури – «змінювати стан об'єктів», долати уражені ділянки місцевості з пораненим²².

21 джерело

22 джерело

15-17 серпня відбувся семінар «Гірський стрілок» для юнармійців. Заняття для дітей проводили викладачі організації РЦТП «Крым Тактика» м. Сімферополь^{23,24}.

23 [джерело](#)

24 [джерело](#)

18-23 серпня на базі аеродрому «Заводське» відбулися шестиденні військово-патріотичні збори «Юний захисник Вітчизни». Учасники зборів – вихованці військово-патріотичних клубів Республіки Крим, каде-ти та юнармійці.

«Близько 60 учасників долучаться до азів військової справи, пройдуть курс стрйової, загальнофізичної, туристичної та вогневої підготовки», — зазначив керівник Регіонального штабу Всеросійського військово-патріотичного громадського руху «ЮНАРМІЯ» Сергій Гаврильчук.²⁵

ОКУПОВАНІ ТЕРИТОРІЇ ЗАПОРІЗЬКОЇ ТА ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ

ПІДГОТОВКА ДО НАВЧАЛЬНОГО РОКУ 2022-2023

На окупованих територіях Запорізької та Херсонської областей підготовка до навчального року передбачала забезпечення навчальних закладів російськими підручниками, перепідготовку вчителів за російськими програмами, організацію набору дітей до шкіл, визначення педагогічного складу, ладного продовжити чи розпочати роботу в школах.

12 серпня міністр освіти РФ Сергій Кравцов заявив, що питання з підручниками на окупованих територіях повністю вирішено.²⁶ Протягом всього серпня окупаційна влада звітувалась про отримання російських підручників. 26 серпня було оприлюднено новину, що підручники з Росії доставили до Кам'яно-Дніпровської²⁷ й більш ніж 600 тисяч підручників доправили до Херсонської області²⁸, 27 серпня з'явилась відео-новина що до Мелітополя привезли більш ніж 66 тисяч книг для початку навчального року²⁹, а 29 серпня окупанти рапортували про надходження підручників до Скадовська³⁰. Тобто освітню програму на окупованих територіях цілком інтегровано у навчальну програму РФ.

26 [джерело](#)

27 [джерело](#)

28 [джерело](#)

29 [джерело](#)

30 [джерело](#)

Конвенція про захист цивільного населення під час війни (Четверта Женевська Конвенція) стверджує, що навчання дітей має здійснюватися особами їхньої національності, мови й релігії.

Окрім шкільних підручників, на окуповані території також завезли «правильну» дитячу літературу для дитячих садків.³¹

31 [джерело](#)

Також до шкіл на окупованих територіях надійшла російська символіка, «щоб у навчальних закладах могли проводити урочисті лінійки з підняттям чи винесенням прапора Росії, а також проводити цикл занять "Розмови про важливе"»³²

32 [джерело](#)

Водночас кількість вчителів, котрі погодились пройти перепідготовку за російськими програми, виявилась незначною. За інформацією

від окупаційного «міністра АР Крим» Валентини Лаврик від 17 серпня, кількість вчителів з Херсонської та Запорізької областей, котрі пройшли перепідготовку в Криму, становила більше 500 осіб.³³ Курси «підвищення кваліфікації» для вчителів з окупованих Херсонської та Запорізької областей відбувалися в Євпаторії та були організовані Академією Міністерства освіти РФ.³⁴

33 [джерело](#)

34 [джерело](#)

Брак викладачів, згодних розпочати роботу за російськими програмами, став одним із вагомих викликів для окупантів. Інформація про пошук викладачів з’являлась в різних локальних групах протягом серпня, навіть в останні дні місяця.³⁵ 31 серпня окупаційний «начальник освіти Херсонської області» Михайл Родіков повідомив, що педагогічний состав шкіл забезпечено на 80% і за умови, *«якщо вчителів не вистачатиме»*, їх проситимуть з Росії.³⁶ Інформація про вчителів з Росії, котрі приїхали викладати на окуповані території Херсонської та Запорізької областей, все частіше стала з’являтися у різних джерелах.^{37,38} Такі вчителі є рупорами пропагандистської машини РФ, їхньою основною метою є не навчання, а знищення української ідентичності у дітей.

35 [джерело](#)

36 [джерело](#)

37 [джерело](#)

38 [джерело](#)

Варто відмітити, що такі вчителі вчинили злочин уже тоді, коли ступили на українську землю, бо незаконно перетнули кордон України. Окрім того, в їхніх діях можуть бути наявні інші склади злочинів, які буде класифіковано лише після детального розслідування та проведення процесуальних дій. Утім кожен з таких вчителів є злочинцем і має бути співмірно покараний.

Паралельно тривав тиск на викладачів, зокрема викрадення директорів шкіл,³⁹ які відмовились викладати за російськими програмами. Окупаційна влада вдається навіть до викрадення дітей вчителів, котрі не погоджуються працювати за правилами загарбників. Про це повідомив Іван Верещака, вчитель з Херсонської області. Його сина росіяни викрали на початку серпня. Після повернення сина додому родина Івана екстрено евакуювалася на підконтрольну територію.⁴⁰

39 [джерело](#)

40 [джерело](#)

Іншим нагальним викликом для окупаційної влади стала неготовність батьків відправляти дітей до шкіл, які перейшли на російські програми. Для набору дітей у школи окупаційна влада використовувала як стимуляційні заходи, так і залякування. З метою стимуляції активно поширювалася інформація про забезпечення дітей початкових класів гарячим харчуванням,⁴¹ тоді як батькам пропонувалася фінансова «допомога». У Херсонській області батькам обіцяли допомогу обсягом 4000 рублів⁴² на кожну дитину, а в Запорізькій – 10 000 рублів⁴³ за

41 [джерело](#)

42 [джерело](#)

43 [джерело](#)

умови очного навчання дитини в закладі освіти на окупованій території. Також для дітей з малозабезпечених сімей або з певних населених пунктів надійшли канцтовари, зошити, щоденники, література, рюкзаки тощо. Приміром, за програмою гуманітарної допомоги з Рязанської області до Нової Каховки було передано до освітніх установ літературу, канцелярські товари, щоденники й зошити, пізніше розподілені між школярами Каховки й Чаплинки.⁴⁴

44 [джерело](#)

Водночас батьків, на яких не діяли «стимуляційні заходи» окупаційної влади, залякували. Їм погрожували штрафами в сумі 40 000 рублів і позбавленням батьківських прав, якщо вони відмовляться віддавати дітей до шкіл на окупованих територіях.

Загалом окупаційна влада спромоглася відкрити 145 шкіл⁴⁵ в Запорізькій та 91 школу⁴⁶ в Херсонській області. Для порівняння: до повномасштабного вторгнення в Запорізькій області працювало 549 шкіл,⁴⁷ а в Херсонській – 424.⁴⁸

45 [джерело](#)

46 [джерело](#)

47 [джерело](#)

48 [джерело](#)

Нововведенням в організації навчального процесу на окупованих територіях стало забезпечення охорони шкіл і дитячих садків співробітниками Росгвардії, МВС і спеціально відібраними приватними підприємцями з ліцензією.⁴⁹

49 [джерело](#)

З 1 вересня у всіх школах навчання відбуватиметься російською мовою та за програмами РФ. За рішенням школи, а також за бажанням батьків і дітей, на вивчення української мови або відведуть години рідної мови, або викладатимуть її як спецкурс.⁵⁰ Таке формулювання «за рішенням батьків» використовувалося і в Криму. Батьків де-факто залякували, викликали на бесіди у ФСБ або просто ігнорували їхні заяви, й вивчення української мови не відбувалося.

50 [джерело](#)

ЗНИЩЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Окупаційна влада продовжує знищення української ідентичності у дітей на окупованих територіях. Зокрема, до Дня Російського прапору відбулась низька заходів: у Мелітополі – впорядкована акція,⁵¹ в Генічеську⁵² – дитячий квест. Окрім того, в Запорізькій області було записано відео з дітьми про «любов до Росії».⁵³ Дітей долучають до замальовування на міських вулицях української символіки й нанесення замість неї російської. Такі дії окупаційні канали позиціонують як акцію «Чисті вулиці».⁵⁴

51 [джерело](#)

52 [джерело](#)

53 [джерело](#)

54 [джерело](#)

Разом з тим головним інструментом знищення ідентичності влітку за-
лишались табори й екскурсії до російських міст.

Щонайменше 1233 дитини з Запорізької області⁵⁵ та більше 1500 ді-
тей з Херсонської області⁵⁶ протягом літа відпочили в дитячих оздо-
ровчих таборах РФ. Як-от, 400 дітей з населених пунктів Генічесько-
го району в серпні відвідали табори «Лань» і «Гірський» в Республіці
Адигея.⁵⁷

55 [джерело](#)

56 [джерело](#)

57 [джерело](#)

Дітей з окупованих територій півдня України також запрошують від-
почити у таборах протягом осені на території Кабардино-Балкарської
республіки. Вік дітей, котрі можуть відвідати табори, – від 6 з поло-
виною років до 15 років. Дітей запрошують у ТОВ «Санаторій “Гірське
Джерело”»,⁵⁸ Державний казенний заклад «Базовий республіканський
дитячий соціально-реабілітаційний центр “Райдуга”»⁵⁹ та АТ «Курорт
“Нальчик”».⁶⁰ Дати заїздів: 20.08.2022 – 09.09.2022, 12.09.2022 –
02.10.2022, 04.10.2022 – 24.10.2022, 26.10.2022 – 15.11.2022.

58 [джерело](#)

59 [джерело](#)

60 [джерело](#)

Також влітку відбувалися екскурсії для дітей з окупованих терито-
рій до російських міст, розташованих за тисячі кілометрів від України.
Приміром, діти з Васильківського району й Енергодару їздили на екс-
курсію до Великого Новгороду.⁶¹

61 [джерело](#)

Провідна мета таких екскурсій і поїздок до російських таборів – викли-
кати в українських дітей патріотичні почуття до РФ.

